

การประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันจากทศชาติชาดก : กรณีศึกษาจากเรียงความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร*

The Apply of Dhamma Principle in Daily Lives from Dasajataka :
Case Studies on Reports of Sixth Grade Students in Bangkok
Metropolitan Administration

สุภัค มหาวาราก
Supak Mahavarakorn

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีจุดมุ่งหมายเพื่อศึกษาความรู้ ความเข้าใจ และการประยุกต์ใช้หลักธรรมจากทศชาติชาดกของเด็กวัยเด็กตอนกลาง รวมทั้งปัจจัยที่ทำให้เด็กเข้าใจหลักธรรมจากทศชาติชาดก เพื่อแสดงให้เห็นว่าทศชาติชาดกมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือปลูกฝังจริยธรรมของเด็กไทย ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยจัดประกวดเขียนเรียงความของนักเรียนประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อเป็นตัวบทในการวิเคราะห์และสัมภาษณ์เพิ่มเติมเพื่อศึกษาการประยุกต์ใช้หลักธรรม

ผลการวิจัยพบว่านักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีความรู้และความเข้าใจหลักธรรมในทศชาติชาดก โดยสามารถเล่าเนื้อเรื่อง บอกชื่อตัวละคร บอกพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก อธิบายหลักธรรมและขยายความความหมายของหลักธรรม นักเรียนเลือกเขียนเรียงความเกี่ยวกับมหาชกชาติมากที่สุด รองลงมาคือเวสสันดรชาดก และสุวรรณสามชาดก ส่วนมโหสถชาดก วิรุทธชาดก ภูริทัตชาดก จันทกุมารชาดก นารทพรหมชาดก เตมียชาดก และเนมิราชชาดก เลือกเขียนเรียงลำดับตามมา โดยปัจจัยที่ทำให้เด็กมีความรู้และเข้าใจทศชาติชาดก มี 4 ประการ ได้แก่ อนุภาคเด่นจากนิทานชาดกทั้งอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรม และอนุภาคตัวละคร การจัดการเรียนการสอน สื่อ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช โดยการประยุกต์ใช้

หลักธรรมสัมพันธ์กับความรู้และความเข้าใจ ดังจะเห็นได้ว่านักเรียนประยุกต์ใช้หลักธรรม “วิริยะ” มากที่สุด รองลงมาคือ “ทาน” และ “เมตตา” ตามลำดับ ทำให้เห็นว่าทศชาติชาดกมีความสำคัญในฐานะเครื่องมือปลูกฝังจริยธรรมของเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ทำให้เด็กมีความฉลาดทางอารมณ์ (EQ – Emotional Quotient) และความฉลาดในการทำความดี (MQ – Moral Quotient) โดยมีพระโพธิสัตว์เป็น “ต้นแบบ”

ทศชาติชาดกในฐานะนิทานธรรมะจึงมีความสำคัญในการให้การศึกษาและเสริมสร้างจินตนาการแก่เด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 การอ่านทศชาติชาดกจึงเป็นการส่งเสริมและปลูกฝังให้เด็กมีความรู้และคุณธรรม อันเป็นคุณลักษณะที่พึงประสงค์ของเด็กไทย

คำสำคัญ : การประยุกต์ / การประยุกต์ใช้หลักธรรม / ทศชาติชาดก

* สรุปลจากงานวิจัยเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันจากทศชาติชาดก: กรณีศึกษาจากเรียงความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร” งานวิจัยนี้ได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) ประจำปี 2559

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ

Abstract

This study aimed to investigate the knowledge, understanding and application of Dasajataka's Dhamma Principles during young adolescence as well as to explore factors which contribute to children's understanding of Dasajataka's Dhamma Principles. The study also had an objective to illustrate Dasajataka as a significant tool for instilling morals amongst Thai children. In collecting data, the researcher organized an essay competition for sixth grade students in Bangkok Metropolitan administration schools in order to use the data for analysis. Interviews were also employed in the study.

The study results revealed that these sixth grade students had knowledge as well as understanding of Dasajataka's Dhamma principles as demonstrated through their abilities to tell stories, identify the names of characters, identify the behavior of Bodhistta in Dasajataka, as well as explain the Dhamma principles and clarify the meanings of the principles. The students selected to write stories about Mahajanak-jataka the most, followed by Vessantara-jataka and Suvannasama-jataka. Mahosadha-jataka, Vidhurapandita-jataka, Bhuridatta-jataka, Candakumara-jataka, Naratunga brahma-jataka, Temiya-jataka, and Nemiraja-jataka were less chosen, respectively. There were 4 factors which contributed to the children's knowledge and understanding of Dasajataka including the motif of situation and characters, the management of teaching and learning, the media, and King Rama the Ninth. Based on these factors, the knowledge and understanding were integrated through the application of Dhamma principles. It was found that the students applied the principle of 'Viriya' the most, followed by 'Dana' and 'Metta', respectively. As can be seen, Dasajataka was significant in terms of its role as a tool to instill morals amongst the sixth grade students. By using Bodhistta as a role model, the students consequently possessed emotional quotient and moral quotient.

It can be concluded that Dasajataka was a Dhamma tale significant for educating and building imagination for sixth grade students. Reading Dasajataka helped to promote and instill morals and knowledge which are desirable characteristics of Thai children.

Keyword: Application / Dhamma Application / Dasajataka

บทนำ

แนวทางหนึ่งในการพัฒนาประเทศคือการพัฒนามนุษย์ ที่สำคัญคือการพัฒนาเด็กหรือเยาวชน โดยเฉพาะอย่างยิ่งวัยเด็กตอนกลาง (middle childhood) คือเด็กที่กำลังจะเข้าสู่วัยรุ่นระหว่าง 6-11 ปี มีลักษณะของการเตรียมตัวเพื่อเป็นเด็กวัยรุ่น และผู้ใหญ่ที่สามารถรับผิดชอบตนเอง ในด้านต่างๆ ได้ ช่วงวัยนี้จึงเป็นช่วงวัยที่เหมาะสมที่จะปลูกฝังหรือแนะนำ ให้เด็กเรียนรู้พฤติกรรมที่ถูกหรือผิด รู้ว่าอะไรคืออะไรชั่ว ซึ่งเป็นการสอนที่ใช้เหตุผลประกอบได้ เนื่องจากเด็กมีความสามารถที่จะเข้าใจเรื่องศีลธรรมจรรยาอย่างมีเหตุผล (autonomous morality) (ศรีเรือน แก้วกังวาน, 2553: 261-268) วัยเด็กตอนกลางจึงเป็นช่วงวัยสำคัญที่จะให้ความรู้และปลูกฝังเกี่ยวกับคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทย จากการศึกษาคุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทยตามแต่ละช่วงวัย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2546) พบว่าการมีคุณธรรม ซื่อสัตย์ และรักความถูกต้อง เป็นคุณลักษณะสำคัญ คิดเป็นร้อยละ 66.2

การปลูกฝังเรื่องคุณธรรมจริยธรรมให้เยาวชน ในช่วงวัยเด็กตอนกลาง จะทำให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจ เกี่ยวกับคุณธรรม กฎเกณฑ์ และข้อตกลงต่าง ๆ และหลีกเลี่ยงการทำความผิด ในปี พ.ศ. 2558 คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ได้ประกาศนโยบายเรื่อง "ค่านิยม 12 ประการ" (สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา, 2558) และกระทรวงศึกษาธิการนำมาบรรจุในหลักสูตรเรื่องหน้าที่พลเมืองเพื่อใช้เป็นแผนยุทธศาสตร์ในการพัฒนาเยาวชน ดังนี้

ค่านิยมหลักของคนไทย 12 ประการตามนโยบายของ คสช.

1. มีความรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์
2. ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม
3. กตัญญูต่อพ่อแม่ ผู้ปกครอง ครูบาอาจารย์
4. ใฝ่หาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม
5. รักษาวัฒนธรรมประเพณีไทยอันงดงาม
6. มีศีลธรรม รักษาความสัตย์ ความหวังดีต่อผู้อื่น เผื่อแผ่และแบ่งปัน
7. เข้าใจเรียนรู้การเป็นประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุขที่ถูกต้อง
8. มีระเบียบวินัย เคารพกฎหมาย ผู้น้อยรู้จักการเคารพผู้ใหญ่
9. มีสติรู้ตัว รู้คิด รู้ทำ รู้ปฏิบัติตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

10. รู้จักดำรงตนโดยใช้หลักปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงตามพระราชดำรัสของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว รู้จักอดออมไว้ใช้เมื่อยามจำเป็น มีไว้พอกินพอใช้

11. มีความเข้มแข็งทั้งร่างกาย และจิตใจ ไม่ยอมแพ้ต่ออำนาจฝ่ายต่ำ หรือกิเลส มีความละอายเกรงกลัวต่อบาปตามหลักของศาสนา

12. คำนึงถึงประโยชน์ของส่วนรวม และของชาติมากกว่าผลประโยชน์ของตนเอง

กล่าวได้ว่าวัยเด็กตอนกลาง คือเด็กที่กำลังศึกษาในระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ควรได้รับการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม เพื่อสามารถแยกแยะสิ่งถูกและผิด เรียนรู้แล้วนำความรู้มาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เมื่อพบเจอเหตุการณ์ต่าง ๆ คุณธรรมจริยธรรมที่เด็กในกลุ่มวัยนี้จะได้รับ อาจได้รับผ่านสื่อหรือเรื่องเล่าประเภทต่าง ๆ ในสังคมไทย เรื่องเล่าประเภทหนึ่งที่ปรากฏในสังคมไทยมาอย่างยาวนานและแพร่หลายคือชาดก โดยเฉพาะอย่างยิ่งทศชาติชาดก ดังจะเห็นว่าเรื่องเวสสันดรชาดกเป็นเรื่องหนึ่งที่กระทรวงศึกษาธิการกำหนดให้นักเรียนทุกคนเรียน ดังในประกาศกระทรวงศึกษาธิการ เรื่อง วรรณคดีสำหรับจัดการเรียนการสอนภาษาไทย ตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช 2551 (กระทรวงศึกษาธิการ, 2556: คำนำ) ดังนั้นทศชาติชาดกจึงมีความสำคัญ

ทศชาติชาดกเป็นชาดก 10 เรื่องสุดท้ายในพระไตรปิฎกซึ่งเป็นคัมภีร์สำคัญทางพุทธศาสนา แสดงเรื่องราวการบำเพ็ญบารมี 10 พระชาติสุดท้ายของพระโพธิสัตว์ก่อนจะประสูติเป็นเจ้าชายสิทธัตถะแล้วตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้า เนื้อเรื่องย่อทศชาติชาดกเป็นนิทานธรรมะ สอนหลักธรรมและให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิต ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์เมื่อครั้งเกิดเป็นมนุษย์และสัตว์ ได้บำเพ็ญบารมีต่าง ๆ เรียงลำดับดังนี้ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2551)

1. เตมียชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเนกขัมมบารมีคือการออกบวช การปลดปล่อยจากสิ่งล่อเร้าเย้ายวน

2. มหาชนกชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญวิริยบารมี คือการมีความเพียร ความพยายามทำกิจไม่ทอดทิ้ง

3. สุวรรณสามชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญเมตตาบารมี คือการมีความรัก ความปรารถนาให้เขามีความสุข

4. เนมิราชชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอธิษฐานบารมี คือความตั้งใจมั่น ความตั้งใจมั่นแน่วแน่ที่จะทำการให้สำเร็จจุดหมาย

5. มโหสถชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญปัญญาบารมี คือ ความรู้เข้าใจหยั่งแหยงได้ในเหตุผล ดีชั่ว คุณโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ เป็นต้น

6. ภูริทัตตชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญศีลบารมี คือ ความประพฤติดีทางกายและวาจา

7. จันทกุมารชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญขันติบารมี คือ ความอดทน ได้แกทนลำบากทนตรากตรำทนเจ็บใจ

8. นารทพรหมชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญอุเบกขาบารมี คือ ความวางใจเป็นกลาง ไม่เอนเอียงด้วยชอบหรือชัง

9. วิธูรบัณฑิตชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญสัจจบารมี คือ ความจริง ได้แก่ ซื่อสัตย์ พูดจริง และทำจริง

10. เวสสันดรชาดก พระโพธิสัตว์บำเพ็ญทานบารมี คือ การให้ ให้แก่คนที่ควรให้เพื่อประโยชน์แก่เขา

เมื่อเด็กอ่านทศชาติชาดกจะได้รับรู้เนื้อเรื่องตั้งแต่ต้นจนจบ เห็นพฤติกรรมของตัวละคร เข้าใจเหตุและผลของการกระทำของตัวละคร เนื้อหาในทศชาติชาดกแสดงถึงการมีคุณธรรมอย่างเด่นชัด เด็กจึงได้เรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมที่ปรากฏในทศชาติชาดก ซึ่งจะนำไปสู่การคิดวิเคราะห์และประยุกต์ใช้ในระดับต่อไป

การเขียนเรียงความเป็นกิจกรรมหนึ่งที่ทำให้เด็กได้ค้นคว้าหาความรู้และแสดงจินตนาการ เด็กได้แสดงความคิด ความรู้สึก และความเข้าใจให้ผู้อื่นทราบ การกำหนดให้เด็กอ่านเนื้อเรื่องทศชาติชาดกและจับใจความสำคัญได้ เข้าใจหลักธรรมในเรื่องและสามารถประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ในชีวิตประจำวัน การเขียนเรียงความจึงทำให้เด็กเกิดกระบวนการอ่าน คิด วิเคราะห์ และนำไปประยุกต์ใช้ได้ ความคิด ความเข้าใจของเด็กที่ปรากฏผ่านเรียงความ จะทำให้เข้าใจว่าเด็กมีความรู้หลักธรรมในทศชาติชาดก จดจำชาดกเรื่องนั้นจากเหตุการณ์สำคัญหรือตัวละครสำคัญ และสามารถนำหลักธรรมจากเรื่องไปประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ปัจจุบันได้

ในงานวิจัยนี้ จะเป็นการศึกษาการเขียนเรียงความของเด็กระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อวิเคราะห์ความเข้าใจเรื่องหลักธรรมที่ปรากฏในเรียงความ ทำให้เห็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดและความเข้าใจของเด็ก โดยมีการสัมภาษณ์ข้อมูลประกอบ การวิจัยครั้งนี้จะทำให้เห็นว่าทศชาติชาดก เป็นคลังข้อมูลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนไทย และเป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรมที่เยาวชนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความรู้ความเข้าใจหลักธรรมจากทศชาติชาดกของเด็กวัยเด็กตอนกลาง
2. เพื่อวิเคราะห์ปัจจัยที่ทำให้เด็กเข้าใจหลักธรรมจากทศชาติชาดกและประยุกต์ใช้ได้
3. เพื่อนำเสนอความสำคัญของทศชาติชาดกในฐานะเครื่องมือในการปลูกฝังจริยธรรมของเด็กไทย

ขอบเขตของการวิจัย

ผู้วิจัยศึกษาจากเรียงความของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ของโรงเรียนในสังกัดกรุงเทพมหานคร

สมมติฐานของการวิจัย

หลักธรรมในทศชาติชาดกมีอิทธิพลต่อความคิดของเยาวชนไทย เป็นแหล่งข้อมูลสำคัญในการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรมที่นำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

ข้อตกลงเบื้องต้น

“ชาดก” ในงานวิจัยนี้หมายถึง “อรรถกถาชาดก” ตามที่ศักดิ์ศรี แย้มนันทดา (2543: 39) อธิบายไว้ดังนี้

อรรถกถาชาดกเป็นเรื่องของพระโพธิสัตว์ซึ่งทรงบำเพ็ญบารมีในอดีตก่อนที่จะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าในชาติปัจจุบันนี้ แต่ละชาติที่ผ่านมาชาติหนึ่ง ๆ ก็เรียกว่าชาดกหนึ่งๆ มีทั้งหมด 1,547 เรื่อง แต่ว่านิบาตชาดกนั้นมีแต่ตัวคาถาหาได้มีเนื้อเรื่องไม่ แสดงว่าเนื้อเรื่องคงจะหายไป พุทธโฆสะได้ติดตามตัวเนื้อเรื่องหรืออรรถกถาชาดกไปจนถึงลังกาจึงพบที่นั่น แต่ก็เขียนเป็นภาษาสิงห์พ จึงได้แปลจากภาษาสิงห์พกลับมาเป็นภาษาบาลี ดังที่ปรากฏกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ซึ่งคนทั้งหลายพากันเรียกง่าย ๆ ว่า ชาดก ซึ่งความจริงก็คือ อรรถกถาชาดก นั่นเอง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้เห็นความสำคัญของทศชาติชาดกในฐานะเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังจริยธรรมของเด็กไทย
2. ทำให้เด็กไทยได้เรียนรู้คุณธรรมจริยธรรมและเกิดการประยุกต์ใช้หลักธรรมในทศชาติชาดก ซึ่งเป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เด็ก
3. ทำให้เห็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้คุณธรรม จริยธรรมของเด็ก

สรุปผลการวิจัย

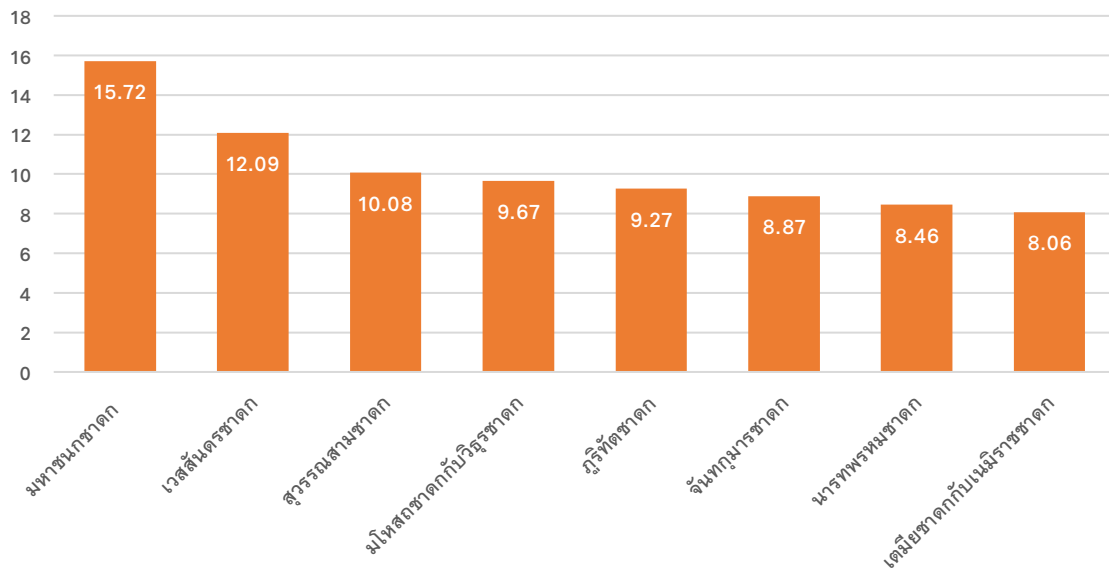
การศึกษากการเขียนเรียงความของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ในสังกัดกรุงเทพมหานคร เพื่อวิเคราะห์ความรู้ความเข้าใจและการประยุกต์ใช้หลักธรรมจากทศชาติชาดก ทำให้เห็นปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความคิดและความเข้าใจของเด็ก ผู้วิจัยเก็บข้อมูลโดยจัดประกวดเขียนเรียงความเรื่อง “การประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันจากทศชาติชาดก” ผลการตัดสินคือได้เรียงความจำนวน 70 เรียงความ ได้รับรางวัลความคิดสร้างสรรค์ รางวัลการใช้ภาษาไทยถูกต้อง รางวัลการส่งเสริมคุณธรรมแก่สังคม และรางวัลชมเชย เรียงความทั้งหมดจึงเป็นตัวแทนในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยมีการสัมภาษณ์ข้อมูลเพิ่มเติม ผลการวิจัยสรุปได้ดังนี้

1. ความรู้และความเข้าใจหลักธรรมในทศชาติชาดก

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษากำหนด “คุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ 10 ประการ” ซึ่งกำหนดให้ “มีความสามารถทางการคิด” และ “มีคุณธรรม ซื่อสัตย์ และรักความถูกต้อง” เป็นคุณลักษณะของคนไทยที่พึงประสงค์ ลักษณะดังกล่าวปรากฏในปัจจุบันดังที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) ประกาศนโยบาย “ค่านิยม 12 ประการ” ในข้อ “ซื่อสัตย์ เสียสละ อดทน มีอุดมการณ์ในสิ่งที่ดีงามเพื่อส่วนรวม” และ “เฝ้าหาความรู้ หมั่นศึกษาเล่าเรียนทั้งทางตรงและทางอ้อม” ซึ่งเป็นคุณสมบัติที่เยาวชนไทยพึงมี การมีความรู้ความเข้าใจทศชาติชาดกจะเป็นหนทางหนึ่งในการปลูกฝังคุณลักษณะดังกล่าวผ่านการเขียนเรียงความ

ผู้วิจัยนำรูปแบบการเรียนการสอนของเบนจามิน เอส บลูม (Benjamin S. Bloom) หรือที่เรียกว่า (Bloom Taxonomy) (อุษณีย์ อนุรุทวงศ์, 2555: 55-56) มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ความรู้และความเข้าใจทศชาติชาดก พบว่านักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เลือกชาดกจากทศชาติชาดก 10 เรื่องนำมาเขียนเรียงความดังนี้

ทศชาติชาดกที่ปรากฏในเรียงความของนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6

แผนภูมิที่ 1 แผนภูมิแสดงสัดส่วนการเลือกชาดกจากทศชาติชาดก 10 เรื่อง ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 นำมาเขียนเรียงความ

นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 สามารถเล่าเนื้อเรื่องอธิบายหลักธรรมสั้นๆ ตามที่นักเรียนรับรู้มาโดยไม่ได้เปลี่ยนแปลงหรือปรับปรุงรายละเอียดต่าง ๆ ลักษณะเช่นนี้แสดงถึงความรู้และความเข้าใจเรื่องทศชาติชาดกปรากฏ 2 ลักษณะ ได้แก่ (1) ความรู้และความเข้าใจเรื่องหลักธรรม นักเรียนจำมาเขียน มีลักษณะสั้นๆ เปลี่ยนแปลงไม่ได้ เพราะเป็นสาระสำคัญของชาดกแต่ละเรื่อง เช่น การบอกความหมายของหลักธรรม การบอกชื่อหลักธรรมสำคัญในทศชาติชาดก การบอกบารมีในแต่ละชาดกในทศชาติ แสดงความเข้าใจเรื่องหลักธรรม โดยอธิบายขยายความเพิ่มเติม อาจมีการแปลความหมายหรือตีความเพื่อให้เข้าใจชัดเจน ได้แก่ การอธิบายหลักธรรมในทศชาติชาดก การอธิบายบารมีของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก และ (2) ความรู้ความเข้าใจเรื่องตัวละครและพฤติกรรมของตัวละคร ได้แก่ การบอกชื่อตัวละครซึ่งเป็นพระโพธิสัตว์ในแต่ละชาดกได้ถูกต้องทั้งหมด 10 เรื่อง การกล่าวถึงตัวละครอื่นในชาดกซึ่งตรงกับชาดกเรื่องนั้น เช่น ชุชกในเวสสันดรชาดก การบอกพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดก อธิบายพฤติกรรมของพระโพธิสัตว์ซึ่งสัมพันธ์กับการบำเพ็ญบารมีในทศชาติชาดก การยกตัวอย่างพฤติกรรมโดยมีพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่าง ความรู้และความเข้าใจทศชาติชาดกแต่ละเรื่องเรียงลำดับได้ ดังนี้

นักเรียนเลือกเขียนเรียงความ “มหาชนกชาดก” มากที่สุดคิดเป็นร้อยละ 15.72 ความรู้และความเข้าใจชาดกเรื่องนี้คือ นักเรียนกล่าวถึงตัวละครเอกของ

เรื่องคือพระมหาชนก เหตุการณ์เรืออัปปางที่ทำให้พระมหาชนกว่ายน้ำในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน และได้พบนางมณีเมขลา เหตุการณ์ที่พระมหาชนกทอดพระเนตรมะม่วง 2 ต้น อธิบายหลักธรรมที่โดดเด่นของชาดกเรื่องนี้คือ “วิริยะ” และกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผู้พระราชทานพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก

ชาดกลำดับที่ 2 ที่นักเรียนนำเขียนเรียงความคือ “เวสสันดรชาดก” คิดเป็นร้อยละ 12.09 โดยกล่าวถึงตัวละครเอกคือพระเวสสันดร เหตุการณ์การบริจาคทาน ความเสียสละของพระเวสสันดร กล่าวถึงชูชก และอธิบายความหมายของคำว่า “ทาน” ซึ่งแสดงให้เห็นว่านักเรียนมีความรู้และความเข้าใจชาดกเรื่องนี้

“สุวรรณสามชาดก” เป็นชาดกที่นักเรียนเลือกเขียนเป็นลำดับที่ 3 คิดเป็นร้อยละ 10.08 นักเรียนมีความรู้ความเข้าใจว่าตัวละครเอกคือสุวรรณสาม ลักษณะเด่นของสุวรรณสามคือความกตัญญู การมีความรัก ความเมตตา ความปรารถนาดีต่อผู้อื่น และอธิบายความหมายของ “เมตตา” ได้ โดยเขียนอธิบายสั้นๆ

นักเรียนเขียนเรียงความโดยกล่าวถึง “มโหสถชาดก” กับ “วีรุทธชาดก” เป็นลำดับที่ 4 คิดเป็นร้อยละ 9.67 โดยกล่าวถึงหลักธรรมว่า “ปัญญา” กับ “สัจจะ” หมายถึงอะไร ไม่มีรายละเอียดของตัวละคร เนื้อเรื่องหรือเหตุการณ์ต่าง ๆ

“ภูริทัตชาดก” เป็นเรื่องที่นักเรียนเลือกเขียนเป็นลำดับที่ 5 คิดเป็นร้อยละ 9.27 สิ่งที่นักเรียนนำมา

เขียนคือตัวละครสำคัญ ได้แก่ พญานาคภูริทัต การรักษาศีล ความอดทนของพญานาค และการอธิบายความหมายของ คำว่า “ศีล”

เรียงความที่เข้าประกวดทั้งหมดปรากฏเรื่อง “จันทกุมารชาดก” เป็นลำดับที่ 6 คิดเป็นร้อยละ 8.87 สิ่งที่นักเรียนนำมาเขียนคือ ตัวละครสำคัญ ได้แก่ จันทกุมาร และการอธิบายความหมายของคำว่า “ขันติ” กล่าวถึงความอดทน

ชาดกลำดับที่ 7 ที่นักเรียนนำมาเขียนเรียงความคือ “นารทพรหมชาดก” คิดเป็นร้อยละ 8.46 นักเรียนมีความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับชาดกเรื่องนี้ว่า ตัวละครสำคัญคือพระพรหมนารทกัสสปะ และความหมายของคำว่า “อุเบกขา” โดยไม่ได้เล่าเนื้อเรื่องหรือเหตุการณ์ในเรื่อง

“เตมียชาดก” กับ “เนมิราชชาดก” เป็นชาดก ลำดับที่ 8 ที่นักเรียนเลือกเขียนเรียงความ คิดเป็นร้อยละ 8.06 สิ่งที่นำมาเขียนคือชื่อตัวละครสำคัญ ได้แก่ พระเตมียกุมารกับพระเจ้าเนมิราช และความหมายของคำว่า “เนกขัมมะ” กับ “อธิษฐาน” โดยกล่าวถึงตัวละครสำคัญคือพระเตมียว่าทรงแกล้งเป็นบ้า และพระเจ้าเนมิราชเป็นโอรสของพระราชามฆะเทวะ

ผลการวิจัยพบว่านักเรียนมีความรู้และเข้าใจ “มหาชนกชาดก” มากที่สุด ดังจะเห็นได้จากการอธิบายขยายความเรื่อง “วิริยะบารมี” โดยแสดงให้เห็นถึงความพยายาม “เมื่อเราตั้งใจทำหน้าที่ของตนอย่างสุดความสามารถ ย่อมจะไม่เสียใจภายหลัง” และ “คนเราถ้าไม่มีความพยายามก็ไม่สำเร็จ” นักเรียนกล่าวถึงตัวละครเอกของเรื่องคือพระมหาชนก เหตุการณ์เรืออัปปางที่ทำให้พระมหาชนกว่ายน้ำในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน และได้พบนางมณีเมขลา เหตุการณ์ที่พระมหาชนกทอดพระเนตรมะม่วง 2 ต้น อธิบายหลักธรรมที่โดดเด่นของชาดกเรื่องนี้ คือ “วิริยะ” และกล่าวถึงพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช ผู้พระราชทานนิพนธ์พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ทั้งยังสามารถอธิบายการว่ายน้ำข้ามมหาสมุทรของพระมหาชนกแล้วยกตัวอย่างการกระทำในชีวิตประจำวันของตนเองมาแสดงให้เห็นว่าพระมหาชนกเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิต เป็นต้นแบบของตนเอง

2. ปัจจัยที่ทำให้เด็กเข้าใจหลักธรรมจากทศชาติชาดก และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันจากทศชาติชาดก

ผู้วิจัยแบ่งประเด็นการศึกษา 2 ประเด็น ได้แก่ ปัจจัยที่ทำให้เด็กเข้าใจหลักธรรมจากทศชาติชาดก และการประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันจากทศชาติชาดก ดังนี้

2.1 ปัจจัยที่ทำให้เด็กเข้าใจหลักธรรมจากทศชาติชาดก

ข้อมูลจากเรียงความและการสัมภาษณ์สะท้อนความคิด ความรู้ และความเข้าใจที่มีต่อทศชาติชาดกได้เป็นอย่างดี ทำให้เห็นอิทธิพลของการเรียนในระบบการศึกษาและปัจจัยหลายด้าน เช่น สื่อ สภาพแวดล้อม และบุคคลที่มีความสำคัญในชีวิตของนักเรียน ผู้วิจัยพบว่าปัจจัยที่ทำให้นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 มีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถประยุกต์ใช้หลักธรรมจากทศชาติชาดกมี 4 ประการ ได้แก่ อนุภาคเด่นจากนิทานชาดก การจัดการเรียนการสอน สื่อ และพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

2.1.1 อนุภาคเด่นจากนิทานชาดก

อนุภาคเด่นจากนิทานชาดกเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เด็กมีความรู้ความเข้าใจและจดจำทศชาติชาดกได้ดังปรากฏในเรียงความ 2 ประการ ได้แก่ อนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรมและอนุภาคตัวละคร

อนุภาคเหตุการณ์ หรือพฤติกรรม คือ เหตุการณ์หรือพฤติกรรมของตัวละครที่โดดเด่นพิเศษ มีความมหัศจรรย์ ผู้วิจัยพบว่านักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 เขียนเรียงความโดยเล่าอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรมมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่านักเรียนจดจำชาดกเรื่องนั้นได้ ได้แก่ การว่ายน้ำในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน เป็นอนุภาคเหตุการณ์ในเรื่อง “มหาชนกชาดก” ซึ่งนักเรียนจำได้มากที่สุด การว่ายน้ำของพระมหาชนกในมหาสมุทรกว้างใหญ่ยาวนาน 7 วัน 7 คืน ทำให้นักเรียนชื่นชมและประทับใจ การบริจาทาน เป็นอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรมที่มีลักษณะพิเศษในเรื่อง “เวสสันดรชาดก” เพราะบริจาสสิ่งที่ยากยิ่งคือ พระชาลี พระกัณหา และพระนางมัทรี ผู้ซึ่งเป็นบุตรและภรรยาที่รัก รวมทั้งบริจาสสิ่งของสำคัญคือช้าง นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จำอนุภาคการบริจาทานได้เป็นอย่างดี และการเลี้ยงดูบิดามารดาตาบอดในป่า เป็นอนุภาคเหตุการณ์หรือพฤติกรรมเด่นในเรื่อง “สุวรรณสามชาดก” แสดงถึงความรักและความกตัญญูที่สุวรรณสามมีต่อพ่อแม่ ปرنินิบัติดูแลพ่อแม่ตาบอดในป่าซึ่งทำได้ยากยิ่ง

อนุภาคตัวละคร คือลักษณะพิเศษของตัวละครที่น่าสนใจมี 2 ตัว ได้แก่ นางมณีเมขลา เทพธิดาประจำมหาสมุทร เป็นตัวละครสำคัญใน “มหาชนกชาดก” นางมณีเมขลาหามาช่วยพระมหาชนกซึ่งว่ายน้ำในมหาสมุทร 7 วัน 7 คืน และ พญานาคภูริทัต ใน “ภูริทัตชาดก” มีลักษณะสำคัญคือบำเพ็ญศีลจึงไม่โกรธพราหมณ์อาลัมพายนที่ทรมาณตน แม้ถูกพราหมณ์อาลัมพายนบังคับให้ทำทางต่าง ๆ

2.1.2 การจัดการเรียนการสอน

การจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนนับเป็นปัจจัยหนึ่งที่สำคัญ เพราะโรงเรียนเป็นแหล่งการเรียนรู้ที่สำคัญ มีกิจกรรมต่าง ๆ ที่สนับสนุนการเรียนรู้ของเด็ก เด็กในวัยเรียนใช้เวลาอยู่ในโรงเรียนมาก ครูมีบทบาทสำคัญในการให้ความรู้แก่เด็ก ทศชาติชาดกเรื่องสำคัญที่นักเรียนต้องเรียนคือ “เวสสันดรชาดก” เป็นเนื้อหาที่นักเรียนต้องเรียนในหมวดสังคม – ภาษาไทย จากข้อมูลการสัมภาษณ์พบว่านักเรียนส่วนใหญ่จำทศชาติชาดกได้เพราะ “ครูเล่าให้ฟัง” บางโรงเรียนนิมนต์พระสงฆ์มา “สอน” ทำให้นักเรียนสนุกสนานสนใจ และเข้าใจทศชาติชาดกมากขึ้น นักเรียนหลายคนให้สัมภาษณ์ว่าจำทศชาติชาดกเรื่องนี้ได้เพราะ “พระอาจารย์เล่าให้ฟัง” ดังนั้นการที่สถาบันการศึกษาจัดกิจกรรมให้พระสงฆ์มาสอนในรายวิชาที่เกี่ยวข้องกับพุทธศาสนาจึงทำให้เด็กเลื่อมใสศรัทธา และเชื่อว่าทศชาติชาดกเป็นเรื่องสำคัญ เป็นการส่งเสริมและปลูกฝังจริยธรรมแก่เด็ก ทั้งยังสัมพันธ์กับรายวิชาภาษาไทย สังคมศึกษา และพระพุทธศาสนา การกำหนดนโยบายต่าง ๆ เช่น การจัดกิจกรรมเสริมการเรียนรู้ เช่น การแข่งขันตอบปัญหา การจัดกิจกรรมประกวดต่าง ๆ และการสอดแทรกแนวคิดหรือค่านิยมต่าง ๆ ในโรงเรียน ดังเช่น การที่คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) และกระทรวงศึกษาธิการมีนโยบายสร้างสรรค์ประเทศให้เข้มแข็ง โดยต้องสร้างคนในชาติให้มีค่านิยมหลัก 12 ประการ เพื่อเป็นพื้นฐานสำคัญในการปลูกฝังค่านิยมคุณธรรม จริยธรรมแก่เยาวชน

2.1.3 สื่อ

สื่อเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้เด็กมีความรู้และความเข้าใจทศชาติชาดก ปัจจุบันสื่อต่าง ๆ มีความทันสมัย เข้าถึงมวลชนได้ง่ายและรวดเร็ว พบเห็นได้ทั่วไปในชีวิตประจำวัน สื่อจึงอยู่ใกล้ตัวเด็ก เด็กรับรู้เรื่องราวต่าง ๆ ผ่านสื่อต่าง ๆ เช่น เพลง หนังสือการ์ตูน ภาพยนตร์การ์ตูน ทำให้มีความรู้ทศชาติชาดก สื่อที่เข้าถึงเด็กได้ง่ายคือ “การ์ตูน” เพราะเป็นสื่อที่สร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินแก่เด็ก หนังสือการ์ตูนเป็นสื่อที่เด็กชอบเพราะช่วยผ่อนคลาย ทำให้เกิดความเพลิดเพลิน นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 จึงจำทศชาติชาดกได้จากสื่อต่าง ๆ ได้แก่ จำเวสสันดรชาดกได้จากการฟังแหล่ง ดูการ์ตูนมหาชนกชาดก ดูสุวรรณสามชาดกทางยูทูป (Youtube) และดูการ์ตูนทศชาติชาดกในคอมพิวเตอร์

2.1.4 พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช

เรื่องพระมหากษัตริย์เป็นบทพระราชนิพนธ์ของพระองค์จึงมีผู้นำมาเผยแพร่และผลิตในรูปแบบต่าง ๆ เช่น นาฏยลีลา การแสดงประกอบแสง สี เสียง และ

ละครเวที ทำให้ประชาชนชาวไทยรู้จักชาดกเรื่องนี้อย่างแพร่หลาย พระมหากษัตริย์ทรงพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีอิทธิพลต่อการรับรู้ของเด็ก การที่สื่อเรื่อง “พระมหากษัตริย์” แพร่หลายในสังคมไทยเพราะประชาชนชาวไทยตระหนักถึงพระราชกรณียกิจของพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชจึงมักเชื่อมโยง “มหากษัตริย์ชาดก” กับในหลวงรัชกาลที่ 9

2.2 การประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวันจากทศชาติชาดก

หลักธรรมในทศชาติชาดกมีประโยชน์ต่อนักเรียน เป็นการให้แนวทางในการฝึกฝนตนเอง ทำให้เป็นคนดีและมีความสุข ซึ่งจะแผ่ไพศาลไปรอบข้างได้แก่ ครอบครัว เพื่อน และคนอื่น ๆ สำคัญที่สุดคือจะทำให้สังคมและประเทศชาติมีความมั่นคงในลำดับต่อไป

2.2.1 การประยุกต์ใช้หลักธรรมเรื่อง “วิริยะ”

ผลการวิจัยพบว่า “มหากษัตริย์ชาดก” เป็นชาดกที่นักเรียนรู้จักมากที่สุด และมีความรู้ ความเข้าใจหลักธรรมเรื่อง “วิริยะ” มากที่สุด นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ให้ความหมายของคำว่า “วิริยะ” ซึ่งหมายถึงความอดทน ความมุ่งมั่นตั้งใจ และความขยันหมั่นเพียร ซึ่งเริ่มต้นที่ตัวนักเรียนได้ง่ายที่สุด กล่าวคือหากนักเรียนมีความเพียรพยายามศึกษาเล่าเรียนก็จะเห็นผลสำเร็จได้ ผู้วิจัยพบว่าหลักธรรมเรื่อง “วิริยะ” ที่นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้กล่าวถึงเฉพาะผลที่เกิดขึ้นตนเองเป็นสำคัญ นักเรียนนำความรู้และความเข้าใจหลักธรรมเรื่อง “วิริยะ” ไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำเวร การทำงานที่ได้รับมอบหมาย การทำงานบ้าน และการอ่านหนังสือสอบ โดยมีต้นแบบจาก “มหากษัตริย์ชาดก” ในการดำเนินชีวิต

2.2.2 การประยุกต์ใช้หลักธรรมเรื่อง “ทาน”

การให้คือการสละให้ปันสิ่งของของตนแก่ผู้อื่น เป็นการขจัดความตระหนี่ ความโลภ ความหวงแหน หลงใหลในทรัพย์สมบัติของตนโดยมี “ผู้รับ” การทำทานจึงทำให้ “ผู้ให้” คือตัวนักเรียน และ “ผู้รับ” มีความสุข ดังนั้นการประยุกต์ใช้หลักธรรมข้อนี้จึงสัมพันธ์กับครอบครัว เพื่อน และสังคมรวมไปถึงประเทศชาติ นักเรียนส่วนใหญ่เห็นว่าการให้ทานจะทำให้ผู้อื่นมีความสุข จึงตั้งใจจะบริจาคทรัพย์สิน สิ่งของต่าง ๆ แก่ผู้ยากไร้

2.2.3 การประยุกต์ใช้หลักธรรมเรื่อง “เมตตา”

“เมตตา” คือความรัก ความปรารถนาให้ผู้อื่นมีความสุข โดยมีต้นแบบคือสุวรรณสามดูแลพ่อแม่ตาบอดในป่า ความรัก ความมีเมตตาเริ่มจากตนเอง แล้วเกิด

กับพ่อแม่ เพื่อน และคนอื่น ๆ แสดงถึงความสัมพันธ์ที่มีกับผู้รอบข้าง

2.2.4 การประยุกต์ใช้หลักธรรมเรื่อง “ปัญญา” “สัจจะ” “ศีล” “ขันติ” และ “อุเบกขา”

นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 นำหลักธรรม 5 ข้อนี้ไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยยกตัวอย่างสั้นๆ หลักธรรมเรื่อง “ปัญญา” นักเรียนนำไปปรับใช้ในความหมายของความรู้ทั่วไป ความรู้ในการศึกษาเล่าเรียน และการพิจารณาสิ่งที่ดี สิ่งที่ไม่ดีได้ นักเรียนระบุในเรื่องความว่ามีปัญญาเหมือนมโหสถ หลักธรรมเรื่อง “ศีล” คือการปฏิบัติตนให้อยู่ในความดีงาม นักเรียนมีต้นแบบจากพระยानาคคุรุทัตใน “กุริทัตชาดก” นักเรียนนำไปปรับใช้ในสถานการณ์ต่างๆ หลักธรรมเรื่อง “อุเบกขา” แม้จะปฏิบัติยากแต่นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันในความหมายที่ว่าความวางใจเป็นกลาง หลักธรรมเรื่อง “สัจจะ” ได้แก่ ความซื่อสัตย์จริงใจ พูดจริง และทำจริง ดังนั้นจึงต้องมีผู้ที่เราจะปฏิบัติความจริงด้วย หลักธรรมข้อนี้จึงสัมพันธ์กับผู้อื่น หลักธรรมเรื่อง “ขันติ” มีความอดทนของพระจันทกุมารเป็นต้นแบบ นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้กับการเรียนหนังสือ ซึ่งเป็นหน้าที่ของตนเอง โดยยังไม่มีมีการปรับใช้กับการดำเนินชีวิตอื่นๆ

2.2.5 การประยุกต์ใช้หลักธรรมเรื่อง “อิริยาวัตร” และ “เนกขัมมะ”

นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 นำหลักธรรม 2 ข้อนี้ไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันน้อยที่สุด ดังตัวอย่างการประยุกต์ใช้หลักธรรมเรื่อง “อิริยาวัตร” หมายถึงความตั้งใจมั่น ความตั้งใจแน่วแน่เด็ดเดี่ยว ส่วนใหญ่เป็นการนำหลักธรรมไปใช้กับการศึกษาเล่าเรียน และการนำไปใช้กับการทำงาน หลักธรรมที่นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้น้อยที่สุดอีกข้อหนึ่งคือ “เนกขัมมะ” หมายถึง การออกบวช การออกจากกาม นักเรียนประยุกต์ใช้หลักธรรมข้อนี้ในชีวิตประจำวันคือการหลีกเลี่ยงจากกิเลสในรูปแบบต่าง ๆ ได้แก่ การอยากได้สิ่งของทันสมัย การหลงใหลในสิ่งยั่วยั่วต่าง ๆ

3. ความสำคัญของทศชาติชาดกในฐานะเครื่องมือปลูกฝังจริยธรรมของเด็กนักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6

นิทานชาดกในฐานะนิทานธรรมะเป็นเครื่องมือในการปลูกฝังจริยธรรมของบุคคลในสังคม บทบาทสำคัญอย่างหนึ่งของนิทานชาดกคือการทำหน้าที่กล่อมเกลารูปร่างจิตใจเด็ก ซึ่งเป็นไปตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยข้อ 3 คือ “เพื่อนำเสนอความสำคัญของทศชาติชาดกในฐานะเครื่องมือในการปลูกฝังจริยธรรมของเด็กไทย”

การอ่านและเรียนรู้ทศชาติชาดกจึงส่งเสริมและปลูกฝังให้เด็กมีภาวะความฉลาดทางอารมณ์และความคิดตามแนวคิดการพัฒนาความฉลาดของเด็กในทางจิตวิทยาอย่างดีเด่น 2 ประการ ได้แก่ ความฉลาดทางอารมณ์และความฉลาดในการทำความคิด

3.1 ความฉลาดทางอารมณ์ (EQ-Emotional Quotient)

ทศชาติชาดกเป็นนิทานที่ช่วยปลูกฝังและส่งเสริมความฉลาดทางอารมณ์ (EQ-Emotional Quotient) การอ่านทศชาติชาดกทำให้นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ได้เรียนรู้ชีวิตของตัวละครในนิทานชาดก ซึ่งมีตัวละครเอกคือพระโพธิสัตว์ คุณธรรมของพระโพธิสัตว์ การบำเพ็ญบารมีทั้ง 10 พระชาติ ซึ่งมีอุปสรรคและสามารถเอาชนะอุปสรรค การมีความรัก ความเมตตาต่อผู้อื่นจึงทำให้ผู้อ่านซึ่งเป็นเด็กได้รับรู้ได้ว่า “ต้นแบบ” ของการทำความคิดเป็นอย่างไร ผลของการทำความดีคืออะไร แล้วเกิดแรงบันดาลใจ สร้างแรงบันดาลใจให้ตนเอง โดยมีพระโพธิสัตว์เป็นแบบอย่างของการประพฤติปฏิบัติตนในทางที่ถูกต้อง ได้แก่ การมองโลกในแง่ดี การเห็นอกเห็นใจผู้อื่น การให้ความรักความเมตตาทำให้พ้นจากอุปสรรคต่าง ๆ นักเรียนเกิดแรงบันดาลใจและเห็น “ประโยชน์” ของการทำความคิด

3.2 ความฉลาดในการทำความคิด (MQ-Moral Quotient)

เป็นความฉลาดที่มีได้โดยการสั่งสอนเพื่อให้เด็กมีคุณธรรม อาจต้องสอนบ่อย ชัดเจนบ่อย เป็นตัวอย่างบ่อย เพื่อให้เยาวชนเลียนแบบ หรือมีกำลังใจทำตาม ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที ความเสียสละ ความรับผิดชอบ ความซื่อสัตย์ ความรักเพื่อนมนุษย์ ความฉลาดในการทำความคิดมีคุณธรรม ซึ่งต้องปลูกฝังเยาวชน พระโพธิสัตว์ในทศชาติชาดกเป็นตัวละครที่มีชีวิตจิตใจ เป็นแบบอย่างของการทำความดีที่ยิ่งใหญ่ การบำเพ็ญบารมีของพระโพธิสัตว์ จึงทำให้เห็นว่าการทำความดีทำให้ตนเองและผู้อื่นมีความสุข พฤติกรรมของพระโพธิสัตว์เป็น “อุดมคติ” ซึ่งแสดงถึงแนวทางที่มนุษย์พึงกระทำ นักเรียนเห็นแบบอย่างและนำไปสู่การ “เลียนแบบ” ได้ ทศชาติชาดกเป็นนิทานที่ช่วยส่งเสริมและสั่งสอนให้นักเรียนมีคุณธรรม ดังการปลูกฝังให้มีความดีงามในตนเอง เช่น ความไม่มัวเมา การมีจิตใจเมตตาช่วยเหลือผู้อื่น มีความเพียรความอดทนมุ่งมั่นในการทำสิ่งต่าง ๆ การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมื่อเห็นคนอื่นเดือดร้อน

อภิปรายผล

ทศชาติชาดกเป็นคลังข้อมูลสำคัญที่มีอิทธิพลต่อความคิดความเชื่อของคนไทย ในฐานะวรรณคดีพุทธศาสนาเรื่องสำคัญจึงมีนักวิชาการศึกษาทศชาติชาดก เช่น อาทิตย์ ชีรวณิชกุล (2558) ศึกษา “ทศชาติ” กับ ทศบารมี : การศึกษาเปรียบเทียบ ซึ่งเป็นการศึกษาที่ต้องตีความและค้นคว้าอย่างลึกซึ้ง ทศชาติชาดกจึงเป็นวรรณคดีพุทธศาสนาที่มีคุณค่าแต่อาจเข้าใจยาก ในฐานะที่เป็นคลังความรู้และเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเยาวชนไทยจึงควรให้นักเรียนได้เรียนรู้ทศชาติชาดก แต่อาจปรับเปลี่ยนรูปแบบหรือวิธีการนำเสนอเพื่อให้เด็กเข้าใจได้ง่ายขึ้น

เนื้อเรื่องทศชาติชาดกเป็นนิทานธรรมะขนาดยาว มีพฤติกรรมของตัวละครที่หลากหลาย คุณค่าของทศชาติชาดกมีมากมายแต่อาจเป็นไปได้ว่าขึ้นอยู่กับวัยของผู้อ่าน แม้จะมีความเพลิดเพลินในฐานะนิทานแต่แนวคิดสำคัญคือหลักธรรมในเรื่องอาจต้องตีความ จึงทำให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของทศชาติชาดกน้อยกว่าที่ควรจะเป็น ดังนั้นจึงควรปรับเปลี่ยนวิธีการนำเสนอหรือใช้สื่อต่าง ๆ เพื่อทำให้ทศชาติชาดกน่าสนใจ วิธีการต่าง ๆ จะทำให้เยาวชนตระหนักถึงคุณค่าของทศชาติชาดกในฐานะเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมซึ่งสร้างความสนุกสนานเพลิดเพลินได้

การสร้างกิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้อาจเป็นวิธีหนึ่งที่ช่วยกระตุ้นความสนใจใคร่รู้ของเยาวชนไทย การจัดประกวดเรียงความในครั้งนี้เป็นกิจกรรมการเรียนรู้การสอนให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าทศชาติชาดกมากขึ้น ทำให้รู้จัก ทศชาติชาดก หลักธรรมจากเรื่อง และคิดวิเคราะห์เพื่อประยุกต์ใช้หลักธรรมในชีวิตประจำวัน จากการสัมภาษณ์นักเรียนระดับประถมศึกษาปีที่ 6 ทุกคนตอบว่าการเขียนเรียงความครั้งนี้ทำให้รู้จักทศชาติชาดกมากขึ้น เพราะการเขียนเรียงความทำให้ต้องศึกษาค้นคว้าให้เข้าใจมากขึ้น เข้าใจความหมายของหลักธรรมจึงจะนำความรู้ทั้งหมดมาเรียบเรียงเขียนได้ การสร้าง

กิจกรรมส่งเสริมการเรียนรู้ที่ต้องทำในลักษณะของ “สารบันเทิง” จึงมีความสำคัญ ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงวัยและความสนใจของเด็กเป็นสำคัญ

การที่นักเรียนรู้จัก “มหาชนกชาดก” มากที่สุดเป็นเพราะชาดกเรื่องนี้มีความสำคัญในสังคมไทย โดยเฉพาะอย่างยิ่งเป็นพระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดชเพื่อ “ให้เป็นเครื่องพิจารณาเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตของสาธุชนทั้งหลาย” ทรงมีพระราชปรารภเป็นพรพระราชทานแก่ประชาชนชาวไทยว่า “ขอจงมีความเพียรที่บริสุทธิ์ ปัญญาที่เฉียบแหลม กำลังกายที่สมบูรณ์” การทรงดัดแปลงเรื่องพระมหาชนก “เล็ก ๆ น้อย ๆ” แสดงถึงพระปรีชาสามารถของพระองค์ที่ทำให้ประชาชนชาวไทยสนใจ เห็นความสำคัญ และศึกษาค้นคว้าชาดกเรื่องนี้มากยิ่งขึ้น ที่สำคัญคือการจัดทำเป็นสื่อหนังสือการ์ตูนที่เผยแพร่ได้ง่าย “ปรากฏว่าเด็กอายุเก้าขวบพูดออกมาว่า อย่างนี้อ่านรู้เรื่อง และผู้ใหญ่วัยเจ็ดสิบปีก็อุทานออกมาว่าอ่านสบายไม่ต้องแบกหนังสือที่หนัก นอกจากนั้นร่านับว่ายอดเยี่ยม พระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนก ก็จะช่วยให้ทุกคนสามารถพิจารณาแนวดำเนินชีวิตที่เป็นมงคล.” โรงเรียนหลายแห่งจึงนำพระราชนิพนธ์เรื่องพระมหาชนกฉบับการ์ตูนไปใช้สอนนักเรียน นับเป็นการปลูกฝังคุณธรรมแก่เยาวชนไทยอย่างแพร่หลาย

“วิริยะ” เป็นหลักธรรมที่นักเรียนนำไปประยุกต์ใช้มากที่สุด ได้แก่ ความเพียรพยายามในการเรียน ความเพียรพยายามอดทนต่ออุปสรรค และความเพียรในทุกสิ่ง จึงเป็นหลักธรรมที่เริ่มต้นจากตนเองเป็นสำคัญ เมื่อทุกคนเริ่มต้นทำ “ความเพียรที่บริสุทธิ์” ก็ย่อมประสบความสำเร็จ หากทุกคนปฏิบัติหน้าที่ของตนเองอย่างดีก็ย่อมส่งผลดีต่อผู้คนรอบข้าง สังคมและประเทศชาติในลำดับต่อไป “มหาชนกชาดก” จึงเป็นแนวทางในการฝึกตนให้ประสบความสำเร็จโดยเริ่มต้นที่ตัวเอง เป็นการปลูกฝังคุณธรรมจริยธรรมแก่เยาวชนไทย โดยนัยนี้ทศชาติชาดกจึงเป็นเครื่องมือในการพัฒนาคุณธรรมจริยธรรมของเด็กไทยได้เป็นอย่างดี

เอกสารอ้างอิง

กระทรวงศึกษาธิการ. (2556). หนังสือเรียนรายวิชา
พื้นฐานภาษาไทย ชุด ภาษาเพื่อชีวิต
วรรณคดีลำนํ้า ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 กลุ่ม
สาระการเรียนรู้ภาษาไทย ตามหลักสูตร
แกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช
2551. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ สกสค. ลาดพร้าว.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2551).
พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์
[ชำระเพิ่มเติม ครั้งที่ 1]. พิมพ์ครั้งที่ 12.
กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช
วิทยาลัย.

ศักดิ์ศรี แย้มนัตตา. (2543). วรรณคดีพุทธศาสนา
พากย์ไทย. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์แห่ง
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ศรีเรือน แก้วกังวาล. (2553). จิตวิทยาพัฒนาการ
ชีวิตทุกช่วงวัย แนวคิดเชิงทฤษฎี-วัยเด็ก
ตอนกลาง เล่ม 1. พิมพ์ครั้งที่ 9. กรุงเทพฯ:
ธรรมศาสตร์.

สำนักงานคณะกรรมการอุดมศึกษา. (2558).
ประกาศนโยบายค่านิยม 12 ประการของ
คณะรักษาความสงบแห่งชาติ (คสช.) สืบค้น
เมื่อวันที่ 9 กุมภาพันธ์ 2561, จาก [http://
www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?N
ewsID=38658&Key=news20](http://www.moe.go.th/moe/th/news/detail.php?NewsID=38658&Key=news20).

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2546). รายงาน
คุณลักษณะสำคัญที่พึงประสงค์ของคนไทย
ตามแต่ละช่วงวัย. กรุงเทพฯ: สำนักมาตรฐาน
การศึกษาและพัฒนาการเรียนรู้ สำนักงาน
เลขาธิการสภาการศึกษา.

อาทิตย์ ชีรวณิชกุล. (2558). “ทศชาติ” กับทศ
บารมี : การศึกษาเปรียบเทียบ. ใน ทอแพร
ดอกไม้ในสายธารา ‘กรองปัญญา’ เป็น
‘แพรดอกไม้’ ไหว้ครู. จัดพิมพ์เนื่องใน
โอกาส 60 ปี รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิตรา
จงสถิตย์วัฒนา 25 กันยายน 2558.
กรุงเทพฯ: สันตสิริการพิมพ์.

อุษณีย์ อนุรุทวงศ์. (2555). ทักษะความคิด: พัฒนา
อย่างไร. กรุงเทพฯ: อินทร์ณ.